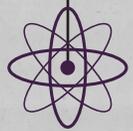

شمس الدینی ئەذلاتی

جارهكا دن وریچ

وریچا بولبولی

۱ نفیسین : د. عبدالرحمن مزوری

جار جار كهتبت^(۱) شهب شهب
هه هه هه چلهبه قوم قوم
خوش خوش تېم^(۲) ئەز حەب حەب
هه هه هه چلهبه قوم قوم

دهژمارا (۶۱) یدا ژ کۆڤارا (په‌یڤ) سالا ۲۰۱۲، مه
گۆتارهك ل سهر سوڤییخ مهزن شیخ شمس الدینی ئەخلاتی،
به‌لافکره‌وو. شمس الدین رۆیباری بی پاره‌ستیان و زهریا
بی تخوویه، هزار چفیکین وه‌کو من ئافغ ژئ قه‌خون، نه
ئاف شیلی و نه‌ژی چک دبه‌ت. ئەوی هوزانه‌کا هه‌ی هوسا
ده‌ستپێدکه‌ت :

هۆزانهكا سوڤيا گهلهكا كوير، شهنگ قههاندی و پر موسیقایه. ئەف گۆتاره ل دۆر تەبەری ئەوی، چەقەنگین ئەوی، خەمەل و خیزا وی ... دزقیت. ژ پێقه ئەف چەلهبیه کییه؟ کەنگی ژیایه؟ چەلهبی چ پامانی ددەت؟

چەلهبی پەیفههكا توركییه، ب ئانكویا: ئیک: بەرێز، هیژا و گرافی. دوو : کەسین دیندار سوڤی (Redhouse, 1890, p. 728. Hony, 1950, p. 60). گهلهك نفیسهران تەكەز ل سەر ئانكویا ویا دینی، كریه. چەلهبی وهكو ناسناقین سوڤی و پیرین رپیا مهولهویا جلال الدین رومی، بکارهاتیه (المصری، ۲۰۰۴، ب ۴۴. الحفنی، ۱۹۹۹، ب ۶۲۶). هندهك سۆلتانین ئوسمانیان ومه مالیكان ژ، ئەف ناسناقه

ههله گرتیه وهك: محهمەد چەلهبی ئیک كورئ بایهزید (۱۴۰۳ - ۱۴۲۱ز)، علم الدین چەلهبی سۆلتان قانصوه غوری (۱۵۰۱ - ۱۵۱۶ز) (بركات، ۲۰۰۰، ب ۲۰۵ - ۲۰۶. صابان، ۲۰۰۰، ب ۸۶).

ژ کەسین ناقدارین ناسناق چەلهبی ههنگرتی، سوڤی هیزا حسام الدین حهسهن كورئ محهمەدی كورئ حهسهنییه. د ناچهرا ۱۲۲۵ - ۱۲۸۵ز ژیایه. خەلیفی جلال الدین رومی مهولهوی بوو. ل سەر داخوازا ئەوی، جلال الدین پهرتووگا خۆ مهسنهوی ب ۲۸۰۰ مالكان قههاند. دیسان ل گوور وهسیهتا جلال الدین، حسام الدین چەلهبی پشتی مرنا ئەوی، دهه سالان خەلیفاتی وسهرکیشیا رپیا مهولهوی ل جیهانی کره (Browne, 1920, p..)

479 (الأفلاکی، ۱۳۸۲ش، ج ۲ ب ۷۴۶). حسام الدین چەلهبی ژ رهه ریشالین خۆ کورده. ئەوی گۆتییه : (امسیئ کوردیا واصبحت عربياً). ئانکو : ئەز ئیقاری کوردبووم، سییدی بوومه عەرەب، چوومه سەر رپیا پیغه مبهری عەرەبی محهمەد كورئ عبدالله (س) (الأفلاکی، ۱۳۸۲ش، ج ۲ ب ۷۳۷).

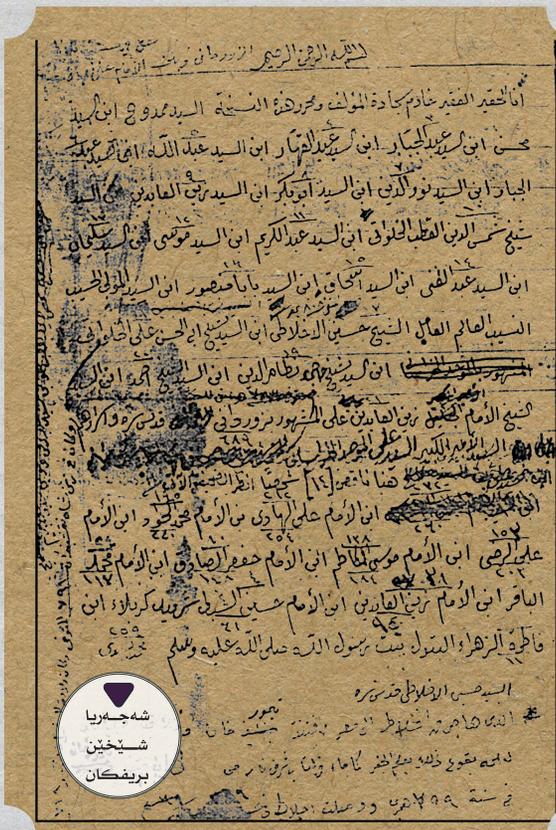
ئەفلاکی (۱۲۵۱ - ۱۳۴۴ز) نفیسییه: هاتیه قههواستن جهنابی چەلهبی حسام الحق والدين ئورمهوی بوو، ل سەر رپیا ئیمامی شافعی بوو (الأفلاکی، ۱۳۸۲ش، ب ۷۵۹). ئانکو دئهسلدا خەلکی باژیرکی (ئورمییه) بوو. دیسان قهكۆلەر عەلی دهقان ئەو ب خەلکی ئورمیی ل قهلهم دایه و نفیسییه: حسام الدین چەلهبی ئورمهوی (دهقان، ۱۳۴۸ش، ب ۲۳۱ - ۲۳۳. بجنوردی، ۱۳۸۰ش، ج ۱۰ ب ۴۲۷). دوورنیه حسام الدین دلایینییا خۆدا كوردی زمرادشتی بیت، زمرادشتی ل ئیران هتا ئەقرو ژی ماینه. پشتی موسلمان بووی، کەتییه سەر رپیا ئیمامی شافعی مینا دسهرمهرا بووری (الأفلاکی، ۱۳۸۲ش، ج ۲ ب ۷۵۹).

رپیا پیترین کوردان.

چارهكی حسام الدین چەلهبی، ژ شیخ خۆ جلال الدین رومی خواست، بجیته سەر رپیا ئیمام ئەبوو حەنیفه، رپیا شیخ رومی. شیخ رازی نهبوو، گۆتی ل سەر رپیا خۆی ژدبه. رپیا مهژی رپیا سوڤیا، رپیا ئەقینیا خودی، بگره وبه لاقه (الأفلاکی، ۱۳۸۲ش، ج ۲ ب ۷۵۹).

قەكۆلەر زاهد بریفکانی بیی ئامازی بۆ هیچ ژیدمرهکی بکەت، نفیسییه: چەلهبی کوردی باکورئ کوردستانییه (بریفکانی، ۲۰۰۲، ب ۴۰). من سالا ۲۰۱۲ بوچونا وی نهپهژراند (مزوری، ۲۰۱۲، ب ۱۱). ئەقرو پشتی پتر لیگه رپیان، ب بهلگه وژیدمر دبیزم بوچونا (بریفکانی) راسته. (چەلهبی)

کورد، کوردی روزهلاتا کوردستانییه.

شهجه رپیا شیخین بریفکان

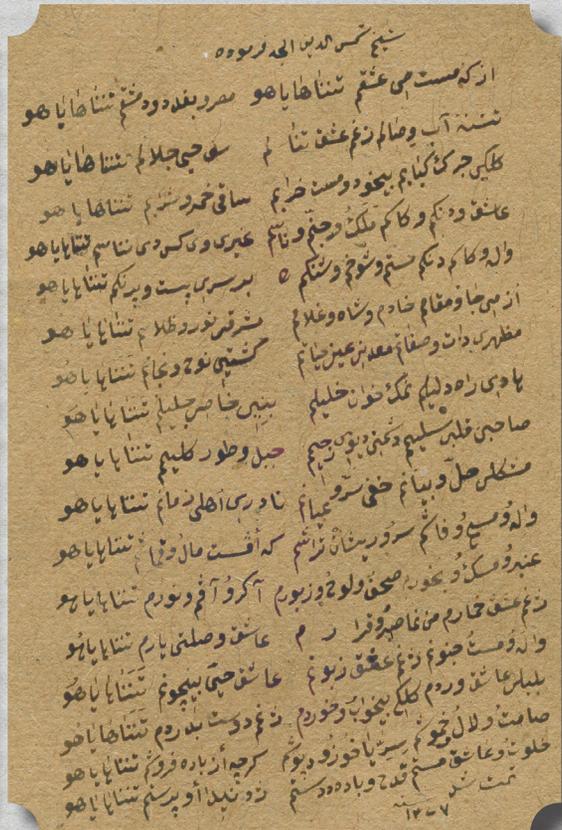
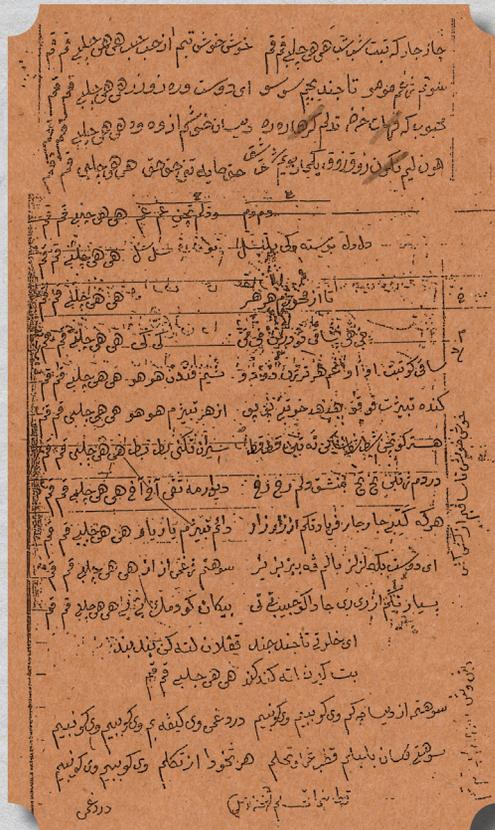
جلال الدین رومی گهلهك ریزل موریدئ خو حسام الدین چهلهبی دگرت، دگوتج: (مفتاح خزائن العرش) مفتاح خزائن العرش، أمين كنوز الفرش، ضياء الحق المبين، حسام الحق والدين ... (بلخي، ۱۳۷۳ش، ب هشت، ۱۱). ديسان دييژئج :

ای شه (حسام الدین حسن) می گوی باجانان که من جان را غلاف معرفت بهر (حسامت) می کنم ای چیاو الحق ذو الفضل (حسام الدین) تو عارفی طیبی دلی، بی رط و نبض و مجسی (الأفلاکی، ۱۳۸۲ش، ج ۲ ب ۷۷۳)

لهورا چهلهبی دهۆزانا (ئهخلاتی)دا، سوڤیخ مهزن حسام الدین چهسهن چهلهبیخ ئورمهوییه، ههر ئهف چهلهبییه دهوزانییدا، بوویه چهقهنگ و سوڤیلئ گشت عهبدالان، سوڤیان و صاحبدلان.

هۆزانا : ههه ههه چهلهبی قوم قوم

نهر شیخ مهمدووح بریضکانی ئهف هوزانه ب خهتج خو، ژدهسنقیسهكا كهفتنر فهگههاستییه. فهكۆلهر زاهد بریضکانی هوزان ب رینقیسا كوردی، ددیوانا ئهخلاتی دا بهلاقكرییه. ديسان فهكۆلهر محهمهد ئهمین دوسكى ومركیپرایه سهر زمانئ عهرهبی و دیهرتووكا خو (لوامع الشهب) دا بهلاقكرییه. ئاشكهرایه دئ ناماژئ بو ههر بۆجوونهكا خویا، ژ بۆجوونئین ههر (سئ) پئزدارئین ناڤبری، جودا، دئ ناماژئ هندی بهرومنئین خو پئیدهم.

چهلهبی

دهوزانییدا

بوویه چهقهنگ

و سوڤیلئ

گشت عهبدالان

سوڤیان و

صاحبدلان

هۆزانا : ههه ههه چهلهبی قوم قوم ب دستنقیسا شیخ مهمدووح بریضکانی

هۆزانهكا دنا (ئهخلاتی) ب دستنقیسا شیخ محمد تاهر حوزئی

پهراویز :

۱. ب رښتیا نهږو (دبت).
۲. ب رښتیا نهږو (دبم).
۳. ئورمیه Ormiyeh : سهتهرئ ئاستانا نهزمربجانا غهړی یه، پیتیریا دهږدارپین وئ وککو: ماکو، خوین، شنو، بوکان، پیرانشهر، مهاباد، سهردهشت، سهلماس ... کوردن. ئورمین باژپهکئ کوردی یه، ل سهردمئ تهیمور لهنگئ گورگانی ۱۳۶۹ - ۱۴۰۴ز، ههنگه ئازمربین خپلا نهڤشار ل دهشتا ئورمین ئانجیکر ل سهردمئ پهلهوی نافی وئ بو (هزانیه)، پشتی ئینقیلابا ئیسلامئ نافی وئ یح کهڤنار (ئورمیه) جارهکا دن زږیږه (جعفری، ۱۳۸۴ش، ب ۶۴- ۶۵).
۴. ب رښتیا نهږو (دبت).
۵. ب رښتیا نهږو (دبم).
۶. ددهستفیا شیخ مهمدووحیدا (دوست) هاتییه. فهکولهر زاهد بریفکانی کریمه (دوستئ) نهغه راستره. ج نهیبت بو کیشا هوزانئ راستره! هوزان ل سهر (هفت) لقان هاتیه دارشتن، مالکا (تهی دوست ومه زو زو) شمش نهغه! ئانکو لههکا کیمه.
۷. کو (دوسکی، ۲۰۰۷، ۱۷۲). (کو) گهلهک راسته، لئ هوزانفانی (که) ب خاندنا فارسی (که = کی) نښتیه. مخابن مه مافغ گوهورینئ نینه.
۸. خهه خهه : ج خوشه، ج خوشکه، ج قهجه (آنوری، ۱۳۸۲ش، ج ۲؛ ب ۲۹۲. تبریزی، ۱۳۶۲ش، ج ۲؛ ب ۷۹۹).
۹. ته دلم (بریفکانی زاهد، ۲۰۰۲، ب ۳۸). ب رښتیا نهږو (دبلم).
۱۰. ددهستفیا مهمدووحیدا (کرها). شیخ مهمدووح گهلهک پهیقئ خو ب رښتیا عهړمیه نښتیه ومک: که فهات ل شونا: که فهات، نهکرن ل شونا: نهگرن، تاجند ل شونا: تا چندی ... لهوان نهغهزی (گهړها) یه نه کرها! مخابن همدو فهکولهران (زاهد و دوسکی) کرها نښتیه. هوزانفان دبیزئ: وختخ دلهر هاتی، ره ره ل ناف
۱۱. نکرن (دهستفیا شیخ مهمدووح).
۱۲. زوق زوق (دهستفیا شیخ مهمدووح - ب ۱۱۰). زوق زوق (بریفکانی زاهد - ب ۳۸). زوق زوق مینا فهکولهر (دوسکی - ۱۷۳) دئ بیته: وطاف المحبوب في اعراق قلبي!
۱۳. کجار (دهستفیا شیخ مهمدووح - ب ۱۱۰). نیکجار (دوسکی ب ۱۷۴). یه کجاری مینا فهکولهر زاهد بریفکانی (ب ۳۸) راکری راسته، سهنگا مالکن دکته (هفت) لف. یه کجار و نیکجار لههکا کیمه، سهنگ دبیته (شش) لف، نهغه زی شاشیه. . نهو نهو، دوو دوو، هه هه مینا زاهد بریفکانی (ب ۳۹) راکرین داشن. راکرنا (دوسکی - ب ۱۷۷) راسته. (تبت) ب رښتیا نهږو (دبت).
۱۴. . نهو نهو، دوو دوو، هه هه مینا زاهد بریفکانی (ب ۳۹) راکرین داشن. راکرنا (دوسکی - ب ۱۷۷) راسته. (تبت) ب رښتیا نهږو (دبت).
۱۵. ب رښتیا نهږو (درژن).
۱۶. ب رښتیا نهږو (ههددن).
۱۷. (تبیژت) ب رښتیا نهږو (دبیزت). فهکولهر (دوسکی) نښتیه: قوقوصوت البوم وهو النعب - ب ۱۷۹. راسته (قوقو) دننگن پهړندئ کونده، مینا هوزانفان دبیزئ لئ نهغه تیرا ناکت، نهو کوند ج دبیزئ؟ باورناکم دبیزئ نهزئ برسیمه، کا خوارن؟
۱۸. ئیک: قوقو وقی قی دننگئ کروسکی به/ کهلهشیری یه. دچفانوکادا دهمئ بانگددهت دبیزئ: قل هو الله احد، قل سبحان الله العظيم، قل سبحانک ما اعظم شانک ... (ابن عباس، دت، ب ۲۸ - ۲۹. عجیته، ۱۹۹۴، ج ۱؛ ب ۳۰۴). ناشکراهیه هه پهړندهک دین دبیزت قوقو، ئانکو نهوژی مینا کروسکی زکر وتهسبیحا خودئ دکته. دو: کوند پهړندهک دکول وخهگینه، ل ئیرانا کهڤن بهری هاتنا ئیسلام، پهړندهک پیروز وفاقلمند بو. ب هاتنا ئیسلامئ زی نهو پیروزی ز دست نهاده. دچفانوکن ئیسلامیدا، پشتی کوشتا نهقین پیغمهبری (س) حسین بن علی بن ابی کالب، تهړئ کوند ز هه مادا ز نافاهیان دورک هفت ل کافل وچولان روښت، هتا نهږو زی قوور قوور، قو قو دگری (شمیسا، ۱۳۷۷ش، ج ۱؛ ب ۳۱۰). لهوان دفارسیدا دبیزت خالتهتا (قوقو) مه! (شریفی، ۱۳۸۷ش، ب ۴۶۶). پیدفیه بیژین هه موو جووین (کوندان) دخون. ب شهقن پشتی روزنآفابوونج، دست ب خواندنئ دکهن، خاندنا کوندئ (گوبین) ز هه مو خاندنئ دن خویاتر وخهگینتره (ژ زاردهقن فهکولهرئ گرافی ئیسماعیل تاها شاهین، روزا ۲۰۲۱/۱۰/۰۳ ل دهوک). قوقو ب همدو ئانکویان (زکری وگریئ) خواندنا پهړندئ کونده مینا هوزانفان دبیزئ. هوزانفان چاک دنهزمانئ (خالتهت) گههشتیه، جوان وکوور بکارناییه.
۱۹. دو: کوند پهړندهک دکول وخهگینه، ل ئیرانا کهڤن بهری هاتنا ئیسلام، پهړندهک پیروز وفاقلمند بو. ب هاتنا ئیسلامئ زی نهو پیروزی ز دست نهاده. دچفانوکن ئیسلامیدا، پشتی کوشتا نهقین پیغمهبری (س) حسین بن علی بن ابی کالب، تهړئ کوند ز هه مادا ز نافاهیان دورک هفت ل کافل وچولان روښت، هتا نهږو زی قوور قوور، قو قو دگری (شمیسا، ۱۳۷۷ش، ج ۱؛ ب ۳۱۰). لهوان دفارسیدا دبیزت خالتهتا (قوقو) مه! (شریفی، ۱۳۸۷ش، ب ۴۶۶). پیدفیه بیژین هه موو جووین (کوندان) دخون. ب شهقن پشتی روزنآفابوونج، دست ب خواندنئ دکهن، خاندنا کوندئ (گوبین) ز هه مو خاندنئ دن خویاتر وخهگینتره (ژ زاردهقن فهکولهرئ گرافی ئیسماعیل تاها شاهین، روزا ۲۰۲۱/۱۰/۰۳ ل دهوک). قوقو ب همدو ئانکویان (زکری وگریئ) خواندنا پهړندئ کونده مینا هوزانفان دبیزئ. هوزانفان چاک دنهزمانئ (خالتهت) گههشتیه، جوان وکوور بکارناییه.
۲۰. قوقو ب همدو ئانکویان (زکری وگریئ) خواندنا پهړندئ کونده مینا هوزانفان دبیزئ. هوزانفان چاک دنهزمانئ (خالتهت) گههشتیه، جوان وکوور بکارناییه.
۲۱. (تبت) ب رښتیا نهږو (دبم). پوپو: ب فارسی پهړندئ هودوده، دبیزت پوپک، پوپهک، پوپوک زی (تبریزی، ۱۳۶۲ش، ج ۱؛ ب ۴۲۴ - ۴۲۵. عمید، ۱۳۷۵ش، ج ۱؛ ب ۵۷۹). هوزانفان باسی خاندنا وی دکه. پو ز پهیفا (پویدن) یافارسی هاتیه ب ئانکویا: زووجو، بلزجوو، چووجوو (آنوری، ۱۳۸۲ش، ج ۲؛ ب ۱۴۳۵. معین، ۱۳۷۱ش، ج ۱؛ ب ۸۲۶، ۸۴۴).

۲۲. که تبی (زاهد بریفکانی - ۳۹)، کوتبی (دوسکی - ۱۸۴). هوزانفان دبیژئ همر دهما تو جار جار بیی، نلز ژ کهیفادا دکمه لاقه لاف وهوارا خو دکهینمه یاری. باورنه که (یار یار) الصدیق الحمیم بیتا؛
۲۳. ب ریئفیسا نو (دکم).
۲۴. ب ریئفیسا نو (دبیژم).
۲۵. ئەی دوست (شیخ مەمدوح - ب ۱۱۰، دوسکی - ب ۱۸۶). نھو مالک مینا فەکوئەر زاهد بریفکانی راکری، (حەفت) لھە وکیشا وئ درسته دەمن تو بنفیسای (ئەی دوست) لھە کیم دبه وکیش دشکن! دیسان ل فیدئ (دوست) الصدیق الحمیم
- نینه، مینا فەکوئەر (دوسکی) نقیسی. بەلکو دلپەر ومەحبوبه! مە دیت جەوا هوزانفان دموقکا بەری فیدئا دبیژئ: یار یار!
۲۶. (دکم/دکم) ب ریئفیسا نو.
۲۷. جادا (زاهد بریفکانی - ب ۳۹) شاشه. وی سەردەمی جادده ل کوردستانئ نەبون.
۲۸. حەیب: هتیکه جەوان (دوست) ل داوین دیار بو، بو حەیب! نەبو: الصدیق الحمیم.
۲۹. بیکان (زاهد بریفکانی - ب ۳۹) شاشه. ناشکاره شیخ مەمدوح ب تیپ ورئفیسای عەرەبی نقیسیه. پەیکان مینا فەکوئەر (دوسکی - ۱۸۷) راکری، راسته. پەیکان ب فارسی وپهلهوی نانکو:
- تیر، سەرتیر (عمید، ۱۳۷۵ش، ج ۱ - ۶۱۲. فرەوشی، ۱۳۵۸ش، ب ۴۶۰).
۳۰. تا : دلبا (دوسکی) دا کەتیه، بەرنهقل گونەها چاپییه. بن (تا) کیشا مالکن دشکن، دبیته (شەش) لف، بخو (حەفت) لھە!
۳۱. گوند گوند (زاهد بریفکانی - ب ۳۹). کەند کەند مینا (دوسکی - ۱۸۹) راکری، راسته. گوند گوند قافیئ سست دکه. چەند چەند وپەند بەند، بەری (نونان) فەتەمە، نە(واون)!

ژێدەر :

۱. بریفکانی، زاهد، ۲۰۰۲، دیوانا شیخ شمس الدین قوتیب ئەخلاتی، دزگای چاپ ویلاوکردنەوهی ناراس، ههولێر.
۲. بریفکانی، شیخ مەمدوح، ۱۹۴۰، دەستفیسای دیوانا شمس الدین قوتیب ئەخلاتی، دزگەل لبا چاپکریا زاهد بریفکانی هاتیه چاپکرن.
۳. شاهین، نيسماعيل تاهان، ۲۰۱۶، دەستفیسای رێهەرئ بالندفین کوردستانئ.
۴. مای، تاهان مەزەهر، ۲۰۰۹، فەرهنکا مای، دزگەها سبیریز یاچاپ و وهشانئ، دهوک.
۵. مزوری، عبدالرحمن، ۲۰۱۲، گوتارا: شمس الدین ئەخلاتی جزاقزی و وریج وریجا بولبولی، کوفارا: پەیف، هژمارا: ۶۱.
۶. مشەختی، مەلا خەلیل، ۲۰۰۶، فەرهنکا مەرگ وژی، دزگای چاپ ویلاوکردنەوهی ناراس، ههولێر.
۷. الأفلاکی، شمس الدین احمد، ۱۳۸۲ش، مناقب العارفين، بکوش: تحسین یازجی، انتشارات دنیای کتاب، تهران.
۸. آنوری، حسن، ۱۳۸۲ش، فرهنگ بزرگ سخن، انتشارات سخن، تهران، ۸ جلد.
۹. بجنوردی، کاظم موسوی، ۱۳۸۰ش، دائره المعارف بزرگ اسلامی، نشر مرکز دائره العارف بزرگ اسلامی، تهران.
۱۰. بلخی، جلال الدین محمد، ۱۳۷۳ش، مینوی معنوی، تصحیح: رینولد نیکلسون، مؤسسه انتشارات نگاه ونشر قلم، تهران.
۱۱. تبریزی، محمد حسین بن خلف، ۱۳۶۲ش، برهان قانع، مؤسسه انتشارات امیر کبیر، تهران، ۶ جلد.
۱۲. جعفری، مهندس عباس، ۱۳۸۹ش، دائره المعارف جغرافیایی ایران، انتشارات مؤسسه جغرافیایی وکارتوگرافی گیتاشناسی، تهران.
۱۳. دهخدا، علی اکبر، ۱۳۷۷ش، لغت نامه دهخدا، انتشارات دانشگاه تهران، مؤسسه لغت نامه دهخدا، تهران، ج ۱.
۱۴. شریفی، محمد، ۱۳۸۷ش، فرهنگ ادبیات فارسی، انتشارات معین، تهران.
۱۵. شمیسای، سیروس، ۱۳۷۷ش، فرهنگ انتشارات ادبی فارسی، انتشارات فردوسی، تهران، ۲ جلد.
۱۶. عمید، حسن، ۱۳۷۵ش، فرهنگ عمید، مؤسسه انتشارات امیر کبیر، تهران، ۳ جلد.
۱۷. فرەوشی، بهرام، ۱۳۵۸ش، فرهنگ زبان پهلوی به فارسی، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
۱۸. معین، محمد، ۱۳۷۱ش، فرهنگ فارسی، مؤسسه انتشارات امیر کبیر، تهران، ۶ جلد.
۱۹. ابن عباس، عبدالله بن عباس بن عبدالمطلب الهاشمی، دت، الإسراو المعراج، مطبعه محمد علی صبیح واولاده، القاهرة.
۲۰. آلتونجی، محمد، ۱۹۹۲، المعجم الذهبی، فارسی - عربی، دار العلم للملایین، بیروت.
۲۱. برکات، مصطفی، ۲۰۰۰، الألقاب والوظائف العثمانية، دار غریب للطباعة والنشر، القاهرة.
۲۲. الحفنی، عبدالمنعم، ۱۹۹۹، موسوعة الفرق والجماعات والمذاهب الإسلامية، منشورات مكتبة مدبولی، القاهرة.
۲۳. دوسکی، محمد امین، ۲۰۰۷، لوامع الشهب فی شرح دیوان شمس الدین الأخلاطی القطب، دار سبیریز للطباعة والنشر، دهوک.
۲۴. صابان، سهیل، ۲۰۰۰، المعجم الموسوعي للمصطلحات العثمانية التاريخية، مطبوعات مكتبة الملك فهد الوطنية، الرياض.
۲۵. عجینة، محمد، ۱۹۹۴، موسوعة أساطير العرب، دار الفارابی، بیروت، جزءان.
۲۶. لمصري، حسین مجیب، ۲۰۰۴، معجم الدولة العثمانية، الدار الثقافية للنشر، القاهرة.
27. Browne, Edward G., 1920, A History of Persian Literature under Tartar Dominion 1265-1502, Cambridge University Press, London.
28. Hony, H. C., 1950, Turkish-English Dictionary, Oxford University Press, London.
29. Redhouse, James W., 1890, Turkish and English Lexicon, Constantinople.